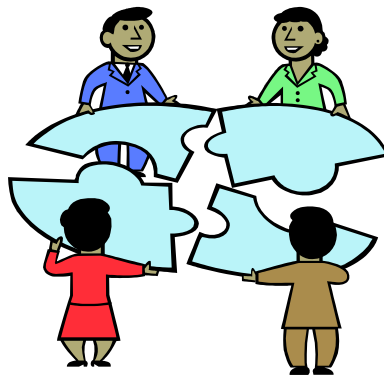

PROTOCOL TEGEN HET PESTEN

Hogelant

2017 -2021

INHOUDSOPGAVE

Vooraf	2
1. Inleiding	3
2. Pesten in het algemeen	3
Wat is pesten?	3
Hoe wordt gepest?	4
Het slachtoffer	5
De pester	5
De meelopers en de andere leerlingen	5
Rol van docenten en het O.O.P.	6
Te verwachten problemen bij de aanpak van pesten	6
3. Pesten op Hogelant	7
4. Pestprotocol voor Hogelant	8
Uitgangspunten	8
I. Protocolaire maatregelen	8
A. Preventieve maatregelen	8
B. Repressieve maatregelen	8
II. Pedagogische invulling	9
Hulpvraag	9
Hulp aan de gepeste leerling	9
Hulp aan de pester	10
Hulp aan de zwijgende middengroep en de meelopers	10
Hulp aan de ouders	10
III. Afspraken tussen leerlingen	10/11
IV. Lesactiviteiten	12
Lesactiviteiten voor leerjaar 1	12
Lesactiviteiten voor de leerjaren 2 en 3	12
Lesactiviteiten voor de bovenbouw	12

Vooraf

Voor u ligt het “protocol tegen het pesten” van Hogelant. Enerzijds bevat het regels en procedures die gehanteerd worden bij geconstateerd pestgedrag, anderzijds staan er ook zaken in die pesten kunnen voorkomen.

Veel van wat in deze tekst staat, wordt al jaren in praktijk gebracht op onze school. Toch is het van belang alles op papier te hebben zodat de samenhang van maatregelen in de diverse leerjaren en bij de verschillende mentoren vergroot kan worden.

Voor de tekst van dit pestprotocol is o.a. gebruikt gemaakt van protocollen van andere scholen van ons bestuur.

De tekst is ter beoordeling voorgelegd aan het personeel en de MR van Hogelant.

Amsterdam, 1 september 2017

Gert Braaksma.

1. INLEIDING

Tegengaan van pesten: een taak van de school

Hogelant is een school uitgaande van een oecumenisch bestuur. Dat betekent dat de manier waarop wij met elkaar omgaan gekenmerkt moet zijn door liefde, vrede, verdraagzaamheid, geduld, mildheid, betrouwbaarheid en zelfbeheersing. Wij willen elkaar binnen onze school aanspreken op gedrag dat niet strookt met deze opdracht. Deze manier van met elkaar omgaan sluit pestgedrag uit.

Onze missie/visie vermeldt verder dat wij een school willen zijn waarin het personeel zijn leerlingen kent en waar docenten en leerlingen van en met elkaar leren en elkaar helpen. Personeel en leerlingen voelen verantwoordelijkheid voor elkaar en voor hun omgeving, zodat een veilige leer- en leefwereld ontstaat.

Op basis van onze identiteit is pesten dus ontoelaatbaar en moet het zo krachtig mogelijk worden bestreden.

Daarnaast geldt, dat leerlingen geconcentreerd moeten kunnen werken om kennis en vaardigheden op te doen. Pesterijen leiden de aandacht van een hele klas af en verstoren zo de mogelijkheid om goed op te letten. Onder normale omstandigheden is het vasthouden van de concentratie voor de docent niet gemakkelijk. Als pesterijen in de klas de lessen verstoren heeft ook de docent er een direct belang bij om hier iets aan te doen.

Helaas is pesten iets wat vaak lang verborgen blijft en waarvan misschien alleen het topje van de ijsberg te zien is. In dat geval heeft de leerkracht er zelf niet direct last van, maar kunnen de betrokken leerlingen hun aandacht heel moeilijk bij het werk houden.

De grote vraag is hoe dat het beste gedaan kan worden én hoe we dat als team gezamenlijk kunnen aanpakken.

In dit protocol staat ons gezamenlijk beleid inzake pestgedrag. Vooraf wordt kort informatie gegeven (veel is al bekend) en vervolgens wordt het protocol tegen het pesten op Hogelant beschreven.

2. PESTEN IN HET ALGEMEEN

Wat is pesten?

We spreken van pestgedrag als steeds dezelfde leerling regelmatig en systematisch bedreigd en geïntimideerd wordt. Pesten is een vorm van agressie en pesten is zeer bedreigend. Een klimaat waarin gepest wordt, tast iedereen aan. In een klas waarin gepest wordt, kan iedereen slachtoffer zijn. Pestgedrag moet dan ook door iedereen serieus genomen worden. Het nare is dat pesten zich vaak in het verborgene afspeelt zodat het moeilijk is er greep op te krijgen. En zelfs als pesten wordt opgemerkt, weten leerkrachten en anderen vaak niet wat ze ermee aanmoeten. Pesten is geen eenvoudig probleem en het lijkt vaak onoplosbaar. Toch is er wat tegen pesten te doen, en de school heeft daarin (samen met de ouders) een taak. Docenten en O.O.P. spelen een belangrijke rol bij het tegengaan van pesten. Leerlingen moeten weten dat ze om hulp kunnen vragen bij de volwassenen in de school. Voor volwassenen betekent het, dat ze aandacht moeten hebben voor de signalen van de leerlingen. Ze moeten luisteren naar wat de leerlingen te vertellen hebben en daar over praten. Voor mentoren betekent het dat ze groepsgesprekken moeten voeren, regels

moeten afspreken en moeten zorgen dat die regels ook werken. Deze regels staan beschreven in een pestprotocol.

Nogmaals: pesten is een vorm van agressie. Over de redenen waarom mensen zich agressief gedragen bestaan allerlei theorieën. Volgens de ene theorie is geweld een onontkoombaar verschijnsel, dat maar het best op een acceptabele manier kan worden gekanaliseerd, volgens de andere theorie komt geweld voort uit frustratie en kan geweld het beste voorkomen worden door het wegnemen van ontevredenheid, door het omvormen van een agressie-opwekkende omgeving en door leuke dingen als afleiding en beloning te gebruiken. Hoe het ook zij, pesten is bedreigend. Het gebeurt niet zomaar een keer, maar iedere dag weer, soms een jaar of langer achter elkaar. Bij pesten wordt een slachtoffer uitgezocht om er de baas over te spelen op een hele bedreigende manier. Vaak is er een groepje dat meedoet: de meelopers. Pesten is soms zichtbaar voor klasgenoten, maar ook zijn er vormen van pesten die onzichtbaar zijn.

Hoe wordt gepest?

Er zijn veel manieren om te pesten. Een selectie:

- Met woorden: vernederen
schelden
dreigen
belachelijk maken
iemand altijd met een bijnaam aanspreken
gemene briefjes/mailtjes/smsjes schrijven
- Lichamelijk
trekken aan kleding, duwen, sjoeren
schoppen en slaan
krabben, aan haren trekken
met wapens
- Achtervolging
opjagen, achterna lopen
in de val laten lopen, klem zetten
opsluiten
- Uitsluiting
doodzwijgen
uitsluiten van feestjes
uitsluiten van gezamenlijk naar-huis-fietsen
uitsluiten bij groepsopdrachten
- Stelen/vernielen
afpakken van kledingstukken, schooltas, schoolspullen
kliederen op boeken
banden lekprikken, fiets beschadigen
- Afpersing
dwingen om geld of spullen af te geven
dwingen om iets voor de pester te doen

Het slachtoffer

Sommige leerlingen lopen meer kans gepest te worden dan anderen. Dat kan met hun uiterlijk samenhangen, maar veel vaker heeft het te maken met hun gedrag, hun gevoelens en de manier waarop ze zich uiten. Bovendien worden kinderen pas gepest in situaties waarin pesters de kans krijgen om een slachtoffer te pakken te nemen, dus in onveilige situaties.

Kinderen die gepest worden doen vaak andere dingen dan de meeste leeftijdgenoten in hun omgeving: ze bespelen een ander instrument, ze doen aan een andere sport of zitten op een ander clubje. Ze zijn heel goed in bepaalde vakken of juist niet. Allemaal aanleidingen genoeg om te pesten als de pester daar de kans toe krijgt.

Een kind dat wordt gepest begint er meestal thuis niet over, omdat het zich schaamt en omdat het er zijn ouders niet mee wil belasten. Een gepest kind is geen populair kind en dat hadden zijn/haar vader en moeder wél graag gewild. Dat voelt een kind haarscherp aan. Andere redenen om thuis niets te zeggen is dat het probleem onoplosbaar lijkt of dat er angst is de ouders met de school of de pester gaan praten en dat het pesten dan nog erger wordt (er is geklikt!)

De pester

Pesters zijn vaak de sterksten in hun groep. Ze lijken populair maar zijn dat uiteindelijk niet: ze dwingen hun populariteit af door te laten zien wat ze allemaal durven en hoe sterk ze zijn. Meisjes pesten minder openlijk: het gaat bij hen meestal met woorden of door uitsluiting. Zij pesten ook meer in groepjes dan jongens.

Pesters krijgen andere kinderen mee, want wie meedoet loopt zelf de minste kans slachtoffer te worden. Doorgaans voelen ze zich niet schuldig: het slachtoffer vraagt er immers om om gepest te worden!

Pestgedrag kan een aantal oorzaken hebben:

- een problematische thuissituatie: als een kind thuis niet gecorrigeerd wordt bij agressief gedrag of als een kind te weinig aandacht krijgt, bestaat de kans dat het kind op school de aandacht opeist via agressief gedrag
- een voortdurend gevoelde anonimiteit: als een pester zich verloren voelt binnen een grote groep kan hij zich belangrijker maken door een ander omlaag te drukken. Door de grootte van de groep is er weinig sociale controle en grijpen groepsgenoten niet in
- het moeten spelen van een niet-passende rol: iemand moet zich voortdurend gedragen op een manier die niet bij hem/haar past
- een voortdurende strijd om de macht in de klas
- een niet-democratisch leefmilieu binnen de school: een docent is heel autoritair en laat op een onprettige manier blijken dat hij de baas is. De spanningen die daardoor ontstaan worden vaak afgereageerd op een zondebok, omdat het niet mogelijk is te reageren op de docent

Ook pesters zullen thuis niet makkelijk over het pesten praten: zij weten vaak zelf niet waarom ze iemand pesten en hoe erg hun gepest voor het slachtoffer is. Bovendien willen ze hun machtspositie niet verliezen. Toch is het niet waar dat pesters nooit willen dat een volwassene het probleem aanpakt. Soms willen ze wel anders met anderen omgaan, maar ze weten niet hoe dat moet.

De meelopers en andere leerlingen

Meelopers zijn leerlingen die incidenteel meedoen met het pesten. Dit gebeurt meestal uit angst zelf in de slachtofferrol terecht te komen, maar het kan ook zo zijn dat meelopers stoer

gedrag wel interessant vinden en dat ze denken in populariteit mee te liften met de pester. Meisjes lopen ook vaak mee om een vriendin te kunnen behouden. De meeste leerlingen houden zich het liefst afzijdig als er wordt gepest. Ze voelen zich wel vaak schuldig over het feit dat ze niet in de bres springen voor het slachtoffer of een volwassene te hulp roepen.

Rol van docenten en onderwijsondersteunend personeel (O.O.P.)

Het aanpakken van pestgedrag is één van de pedagogische taken van het personeel van een school. Dat geldt voor elke school, maar omdat het personeel van Hogelant de oecumenische identiteit van de school serieus neemt, geldt het voor Hogelant in versterkte mate. Het personeel van Hogelant dient zich op de één of andere constructieve manier met slachtoffers en pesters te bemoeien.

Als docenten en/of O.O.P. afzijdig blijven, geven zij daarmee het signaal af dat pesten mag of dat de gepeste leerling de pesterijen aan zichzelf te wijten heeft. Het weerloze pestslachtoffer heeft dan geen schijn van kans om uit zijn ellendige situatie te ontsnappen. Vanzelfsprekend kan een docent of O.O.P.-lid ook niet alles, maar hij heeft wel de verantwoordelijkheid om tenminste:

- de pestproblematiek niet naast zich neer te leggen
- het slachtoffer duidelijk te maken dat zijn probleem gezien en erkend wordt
- de pester duidelijk te maken dat zijn gedrag onacceptabel is
- van de situatie melding te maken aan anderen voor hulp en overleg

Te verwachten problemen bij de aanpak van pesten

- Het slachtoffer
Het slachtoffer zwijgt meestal en is eenzaam. Als het pesten uiteindelijk toch bespreekbaar gemaakt wordt, groeit de angst voor de confrontatie met de pester en eventuele represailles. Als er een eind komt aan het pestgedrag is de opluchting groot. Vaak wordt gedacht dat de oplossing van het probleem bij het slachtoffer ligt: hij moet leren van zich af te bijten. Dit is niet makkelijk aan te leren, en zelfs als het zou lukken is het probleem niet opgelost: de pester zoekt dan namelijk een ander slachtoffer. Ook overplaatsen naar een andere omgeving helpt meestal niet: het vertoonde gedrag blijft immers ongewijzigd. Begeleiding bij het opbouwen van sociale contacten is nodig.
- De pester
De pester moet doordrongen worden van het ongewenste karakter van het vertoonde gedrag. Hij ziet zich in zijn machtsspel bedreigd en wil dat voorkomen. Soms is de pester echter net zo opgelucht als het slachtoffer, maar is hij niet in staat om een gewone relatie met andere leerlingen op te bouwen door een gebrek aan sociale vaardigheden.
- De klas
Er zijn leerlingen die zich schuldig voelen omdat ze niets hebben gedaan om het slachtoffer te helpen of omdat ze niet in de gaten hadden wat er gebeurde.
- De ouders van het slachtoffer
Ouders hebben vaak moeite om hun kind te zien in de rol van slachtoffer: zij willen graag een vrolijk en vooral onbezorgd kind dat zelfstandig in staat is zijn boontjes te doppen. Zij moeten onder ogen zien dat hun kind in sociaal opzicht zorgwekkend gedrag vertoont en dat wellicht externe begeleiding noodzakelijk is.
- De ouders van de pester en de meelopers
Ouders hebben vaak moeite hun kind te zien in de rol van pester of meeloper. Zij beschikken niet altijd over de juiste informatie en kunnen hun kind in de groep niet bezig

zien. Een pester op school hoeft dat thuis niet te zijn. Soms zien ouders de ernst van de situatie niet in en denken met kwajongensstreken te maken te hebben. Hun kind maakt echter een abnormale ontwikkeling door met grote risico's op afwijkend en niet zelden crimineel gedrag op latere leeftijd met grote gevolgen. Het is vaak moeilijk ouders hiervan te overtuigen.

3. PESTEN OP HOGELANT

Ook op Hogelant komt pesten helaas voor. Welke stappen kan onze school in zo'n geval nu zetten om het probleem aan te pakken? Veel scholen werken met een pestprotocol. Zo'n protocol kan alleen functioneren als aan een paar voorwaarden is voldaan:

1. Pesten moet als een probleem worden gezien door alle direct betrokken partijen: leerkrachten, ouders en leerlingen (gepeste kinderen, pesters én de toeschouwers)
2. De school moet proberen het pestprobleem te voorkomen door het scheppen van een veilig pedagogisch klimaat waarbinnen pesten als ongewenst gedrag wordt ervaren en in het geheel niet wordt geaccepteerd. Een preventieve aanpak bestaat ook uit de behandeling van het onderwerp met de leerlingen, waarna met hen regels worden vastgesteld (zie voor een voorbeeld verderop in dit stuk)
3. Als pesten desondanks tóch optreedt, moeten docenten en/of ander personeel dat kunnen signaleren en vervolgens duidelijk stelling nemen tegen het pesten
4. Wanneer pesten, ondanks alle inspanningen, toch weer de kop opsteekt, moet de school beschikken over een directe aanpak. Hier komt het pestprotocol op tafel
5. Vindt de school of een docent het beter het probleem aan te laten pakken door een "derde", gebeurt dit op onjuiste wijze of heeft de aanpak geen resultaat, dan is de inschakeling van een vertrouwenspersoon nodig

4. PROTOCOL TEGEN HET PESTEN OP HOGELANT

Het "protocol tegen het pesten" vormt de verklaring van de vertegenwoordiging van de school en de ouders waarin is vastgelegd dat men pestgedrag op school niet accepteert en volgens een vooraf bepaalde handelwijze gaat aanpakken.

Hogelant wil voor alle leerlingen die de school bezoeken een veilige school zijn. Dit betekent dat de school expliciet stelling neemt tegen pestgedrag en concrete maatregelen voorstelt bij voorkomend pestgedrag.

Uitgangspunten

1. Als pesten en pestgedrag plaatsvinden, ervaren we dat als een probleem op onze school zowel voor docenten en ondersteunend personeel als voor de ouders, de leerlingen, de gepeste leerlingen, de pesters en de "zwijgende" groep leerlingen
2. De school heeft een inspanningsverplichting om pestgedrag te voorkomen en aan te pakken door het scheppen van een veilig pedagogisch klimaat waarbinnen pesten als ongewenst gedrag wordt ervaren en in het geheel niet wordt geaccepteerd
3. Leerkrachten en O.O.P. moeten alert zijn op pestgedrag in algemene zin. Indien pestgedrag optreedt, moeten leerkrachten en O.O.P. duidelijk stelling nemen en actie ondernemen tegen dit gedrag
4. Samen met de leerlingenraad wordt de Hogelant code opgesteld. Deze code met gedragsregels wordt door alle leerlingen ondertekend en hij hangt zichtbaar in de school.

I. Protocollaire maatregelen

- A. Preventieve maatregelen
- B. Repressieve maatregelen

Ad A Preventieve maatregelen

- 1 Elke docent bespreekt met de leerlingen de algemene afspraken en regels in de klas zoals gebruikelijk aan het begin van het cursusjaar. Het onderling plagen en pesten wordt hier genoemd en besproken. Duidelijk moet zijn dat pesten altijd gemeld moet worden en dat dit niet als klikken wordt beschouwd
- 2 In de klassen wordt aan het begin van het schooljaar aandacht besteed aan pesten in één of enkele mentorlessen.
- 3 Indien een docent daar aanleiding toe ziet, besteedt hij expliciet aandacht aan pestgedrag in een groepsgesprek

Ad B Repressieve maatregelen

- 1 Indien er sprake is van pestgedrag tijdens de pauzes wordt besproken bepaalde leerlingen extra in de gaten te houden
- 2 Indien er in een klas pestgedrag optreedt wordt dat met de betrokken leerlingen besproken door de mentor van de klas. Het gesprek staat niet op zichzelf maar het wordt regelmatig herhaald om het probleem aan te pakken. Eventueel wordt ook de zorgcoördinator bij het gesprek betrokken.
Van de gesprekken worden aantekeningen gemaakt die door de mentor worden bewaard in het leerlingvolgsysteem van zowel de pester als van het slachtoffer

- 3 Indien het sprake is van herhaald pestgedrag worden de ouders van de pester in het bijzijn van de pester op de hoogte gesteld van de ongewenste gebeurtenissen. Dit gebeurt tijdens een gesprek op school met de mentor.
Aan het eind van dit gesprek worden de afspraken met de pester en de eventuele sancties bij overtreding van de afspraken vastgelegd. De mentor voegt het verslag toe aan het leerlingvolgsysteem
- 4 Indien het probleem zich blijft herhalen meldt de mentor het gedrag aan de zorgcoördinator. Hij overhandigt de zorgcoördinator het dossier met daarin de gebeurtenissen en afspraken die zijn gemaakt
- 5 De zorgcoördinator roept de ouders op school voor een gesprek. De leerling kan daarbij ook worden uitgenodigd. De zorgcoördinator kan op grond van het dossier voorstellen om te verwijzen naar tweede- of derdelijns hulp (training sociale vaardigheden, inschakelen hulpverlenende instanties e.d.). Ook deze afspraken worden zorgvuldig vastgelegd en toegevoegd aan het leerlingvolgsysteem
- 6 De zorgcoördinator meldt de leerling aan bij het Zorg Advies Team (ZAT)
- 7 Indien het pestgedrag van de pester niet aanzienlijk verbetert, en/of de ouders van de pester werken onvoldoende mee om het probleem ook aan te pakken, kan de zorgcoördinator overgaan tot het nemen van maatregelen als: isoleren of schorsen van de pester.

II Pedagogische invulling

Een protocol en procedures leiden op zichzelf niet tot het verdwijnen van ongewenst gedrag. Belangrijker is het om het verloop van de begeleiding en de hulp goed te volgen en vast te leggen.

Hulpvraag

Als er sprake is van een pestprobleem kan dat gemeld worden aan elke volwassene in de school (de mentor, een willekeurige docent, een vertrouwenspersoon, een conciërge enz.). De volwassene die het probleem hoort koppelt onmiddellijk terug naar de mentor van de gepeste leerling en die van de pester. Geheimhouding moet bij deze terugkoppeling gewaarborgd zijn.

De mentor speelt een zeer belangrijke rol. Hij zal helder en duidelijk moeten maken dat dit ongewenste gedrag volstrekt niet geaccepteerd wordt. De mentor biedt in eerste instantie de gepeste leerling bescherming, voert een serieus en ernstig gesprek met de pester en zijn ouders en richt zich vervolgens op de zwijgende middengroep en de meelopers.

Hulp aan de gepeste leerling

De begeleiding van het gepeste kind is van groot belang. De leerling is eenzaam en slachtoffer en heeft recht op professionele zorg vanuit de school. Naast het voorkomen van nieuwe pesterijen staat het verwerken van de ervaringen. Dit kan door gesprekken met de mentor of intensievere begeleiding door een vertrouwenspersoon of een trainer sociale vaardigheden.

De mentor nodigt de ouders van het slachtoffer uit voor een gesprek over de zaak.

Hulp aan de pester

Ook de pester heeft recht op hulp, want hij is niet in staat om op een normale wijze met anderen om te gaan en heeft op dat punt professionele hulp nodig.

Allereerst zal er (volgens het protocol) een gesprek met de pester plaatsvinden, waarin ondubbelzinnig wordt aangegeven dat pestgedrag niet getolereerd wordt op school. In het gesprek wordt geprobeerd de oorzaak van het pesten te achterhalen en de pester gevoelig te maken voor wat hij aanricht bij de gepeste leerling. Er wordt een afspraak gemaakt voor een vervolgesprek (ongeacht de ontwikkelingen) en er wordt gemeld welke sanctie zal volgen als het pestgedrag zich herhaalt. Ook worden de ouders ingelicht.

Als het pestgedrag blijft voortduren roept de school de hulp in van tweede- of derdelijnszorg.

Als dat allemaal ook niet leidt tot verbetering wordt de ouders geadviseerd om te zien naar een andere school voor hun kind.

Van alle gesprekken en andere acties wordt een verslag gemaakt dat in een dossier bewaard wordt.

Hulp aan de zwijgende middengroep en de meelopers

De zwijgende middengroep is van cruciaal belang bij de aanpak van het probleem. Als deze groep in beweging gebracht wordt, heeft de pester minder te vertellen. De mentor kan deze middengroep meestal eenvoudig mobiliseren.

Hulp aan de ouders

Voor de ouders van het slachtoffer is het van belang dat de school ernst maakt met de aanpak van het pesten. De mentor zal met hen overleggen over de aanpak en de begeleiding van hun kind.

De ouders van de pester moeten op de hoogte zijn van wat er met hun kind gebeurt. Zij hebben er recht op te weten dat hun kind in sociaal opzicht bepaald zorgwekkend gedrag vertoont dat dringend verbetering behoeft.

De ouders van de zwijgende middengroep en de meelopers moeten zich bij de mentor kunnen melden als zij van hun kind vernemen dat er een leerling gepest wordt. Er dient een klimaat geschapen te worden waarin het duidelijk is dat de school open staat voor dit soort meldingen.

III Afspraken tussen leerlingen

Alle leerlingen stellen jaarlijks met hulp van de mentor de Hogelant Code op. Met als uitgangspunt de PBS

Ik vind dat iedereen zich veilig moet voelen in school.

Daarom houd ik mij aan de volgende regels:

1. Ik accepteer de ander en ik discrimineer niet
2. Ik scheld niet en doe niet mee aan uitlachen of roddelen
3. Ik blijf van de spullen van een ander af
4. Als iemand mij hindert vraag ik hem of haar duidelijk daarmee te stoppen
5. Als dat niet helpt vraag ik een docent om hulp
6. Als er ruzie is speel ik niet voor eigen rechter
7. Ik bedreig niemand, ook niet met woorden
8. Ik neem geen wapens of drugs mee
9. Ik gebruik binnen en buiten de school geen geweld
10. Ik help anderen om zich aan deze afspraken te houden

IV Lesactiviteiten

Lesactiviteiten voor leerjaar 1

- Behandeling van het onderwerp in het begin van het schooljaar (de vijf partijen bij pesten: slachtoffer, pester, meelopers, rest van de klas, docenten); verschil tussen pesten en plagen (pesten is vergelijkbaar met kindermishandeling); het maken van een set van gedragsregels door de leerlingen, ondertekenen en regelmatige controle op de uitvoering ervan.
- Uitleg over het protocol tegen het pesten
- Uitleg over hulp aan de pester
- Toneelstuk met voor- en nabespreking
- Afname van een sociogram en een schoolvragenlijst

Lesactiviteiten voor de leerjaren 2 en 3 en AKA

- De bestaande regels doorlopen en/of nieuwe regels vaststellen
- Een les Nederlands of een gedeelte van een les L.O. aan het onderwerp besteden
- Met gerichte opdrachten kijken naar geschikt beeldmateriaal
- Afname van een sociogram en van een schoolvragenlijst
- Bespreken van brieven van slachtoffers of hun ouders